

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

JOANNA GODAWA

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska

ORCID 0000-0003-0585-1704 • e-mail: joanna.godawa@us.edu.pl

Zgłoszono: 18.06.2022; recenzowano: 26.09.2022; zaakceptowano do druku: 30.09.2022

NATURA JAKO MIEJSCE INKLUZJI I RELACJI – NARRACJE STUDENTEK PEDAGOGIKI

NATURE AS SPACE FOR INCLUSION AND RELATIONSHIP – PEDAGOGY STUDENTS NARRATIVE

Abstract: The article focuses on the role of nature in contemporary lifestyles. It presents theories illustrated by students' narratives of their personal experiences. The author aims to provide an insight into the wide range of ways in which humans can benefit from contact with nature in different stages of their lives.

Keywords: nature, space, place, relations, human, forest, inclusion.

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest zwrócenie uwagi na rolę natury, miejsca i relacji w życiu współczesnego człowieka. Zawiera on rozważania teoretyczne dotyczące wyżej wspomnianych i badania, osadzone w paradygmacie interpretatywnym, gdzie związki człowieka z naturą stają się głównym przedmiotem zainteresowań. W artykule zamieszczono narracje badanych kobiet mieszczące się w kategoriach wyodrębnionych w trakcie analizy zebranego materiału badawczego.

Słowa kluczowe: natura, przestrzeń, miejsce, relacja, człowiek, las, inkluzja.

Wstęp

Nie byłbym w stanie odbyć tej podróży,
gdyby nie przyroda, samotność i cisza.

M. Torgeby 2021, s. 1

Refleksja nad więzią człowieka z przyrodą stanowi istotny temat rozważań podejmowanych przez osoby reprezentujące rozmaite dziedziny nauki (psychologię, socjologię, pedagogikę, filozofię, biologię, sztukę, geografę, ekonomię, architekturę itd.). W czasie kryzysu klimatycznego, który dotyka wszystkich ludzi na ziemi, interdyscyplinarne inicjatywy badawcze są niezmiernie istotne i stanowią przyczynek do dyskusji na temat naszej planety. Można zaobserwować również,

że rynek publikacji książkowych podejmujących szeroko pojęty temat związków człowieka z naturą ciągle się powiększa.

Na początku lat 70. Erich Fromm zaproponował termin „biofilia” jako określenie miłości do życia i tego wszystkiego, co żyje. Edward O. Wilson rozwinął i upowszechnił teorię biofilii, sugerując wrodzone powinowactwo wszystkich żywych istot, a tym samym nasze biologiczne połączenie z naturą (Modrzewski, Szkołut 2014). Zgodnie z założeniami teorii Wilsona, człowiekowi od zawsze towarzyszyła potrzeba kontaktu z naturą. Słowo natura wywodzi się od łacińskiego zwrotu *nasce* i oznacza „to, co wzrosło, co powstało z siebie, bez ludzkiej ingerencji, co pozostawione było własnemu rozwojowi” (Włodarczyk 2003, s. 950). W swoim szerszym znaczeniu natura obejmuje „świat materialny, wraz ze wszystkimi jego przedmiotami i zjawiskami [...] w innym ujęciu przyroda to otwarta przestrzeń, według tej koncepcji wytwór człowieka nie stanowi części natury i jest od niej osobny” (Louv 2008, s. 22).

Nasi przodkowie byli silnie związani z przyrodą nie tylko z uwagi na możliwość zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych związanych ze zdobywaniem pożywienia, lecz także z powodu konieczności znalezienia schronienia. „Relacja z przyrodą sięgała znacznie głębiej, co świadczyło o tym, że ludzie obserwowali ją, identyfikowali zachodzące w niej prawidłowości i próbowali ją oswajać” (Szmuc 2018, s. 114). Zmienność przyrody, długość dnia i nocy, następujące po sobie pory roku wyznaczały rytm życia człowieka. Rośliny pełniły ważną rolę, służąc nie tylko do jedzenia czy leczenia chorób, lecz także do wyrobu narzędzi. Ludzi z przyrodą łączyła dawniej relacja sensualna, emocjonalna i intuicyjna, podszyta jeszcze aspektami wierzeniowymi, których echa przetrwały do dziś (Józefów-Czerwińska 2017).

W dalszej części artykułu użyto cytatów z książki Markusa Togbery i Fridy Togbery (2021) pt. *Pod gołym niebem. Żyj w rytmie natury*. Wspomniana książka jest zapisem czteroletniej podróży w głąb siebie, która miała miejsce w jämtlandzkiej puszczy. M. Togbery, szwedzki maratończyk, doznał poważnej kontuzji, która uniemożliwiła mu kontynuowanie kariery sportowej. Spokój i harmonię wewnętrzną odnalazł w kontakcie z przyrodą, prowadząc pozbawione wygód współczesnego świata życie w lesie. Napisana przez niego książka stanowi inspirację i przewodnik po życiu zgodnym z cyklami natury dla współczesnego człowieka, który może znaleźć w niej zachętę do bycia i pielęgnowania kontaktu z naturą.

Pomysł zamieszkania w przestrzeni lasu nie jest nowy. Warto przywołać w tym miejscu postać Henrego Davida Thoreau (1817–1862), który ponad dwa lata spędził nad stawem Walden w stanie Massachusetts, porzucając swe dotychczasowe życie na rzecz prostego i surowego życia prowadzonego w bliskości przyrody. Książka *Walden, czyli życie w lesie* (2020) stanowi zapis czasu spędzonego w przestrzeni natury, a z czasem zyskała miano biblii ekologów i ekoentuzjastów na całym świecie. H.D. Thoreau stał się symbolem amerykańskiego indywidualizmu i zyskał wielu naśladowców, odnajdujących tak jak on wewnętrzną harmonię i uważność na siebie i otaczający świat w biskim kontakcie z przyrodą.

Myśli zawarte w przywołanych pozycjach książkowych skłaniają do refleksji nad miejscem człowieka w przyrodzie, jego potrzebami i deficytami, związkami o charakterze emocjonalnym i wreszcie nad naszą więzią z naturą.

Metodologia badań własnych

Badania własne, na których oparto rozważania, zostały osadzone w paradygmacie interpretatywnym. Ich celem było rozpoznanie, jakie są doświadczenia związane z kontaktem z naturą w grupie badanych studentek pedagogiki rewalidacyjnej. Przedmiotem zainteresowania uczyniono reminiscencje, subiektywne relacje badanych osób związane z ich kontaktem z naturą.

W badaniach zastosowano metodę biograficzną, dzięki czemu można było uchwycić podmiotowy charakter przedmiotu badań. Techniką badawczą był wywiad, którego zastosowanie umożliwiło poznanie indywidualnego postrzegania przyrody i osobistych doświadczeń związanych z poczuciem miejsca i natury.

W toku badań poproszono studentki IV roku pedagogiki rewalidacyjnej (Uniwersytet Śląski) o przywołanie reminiscencji z przeszłości dotyczących ich kontaktu z przyrodą. W badaniach wzięło udział 25 kobiet. Okres realizacji badań obejmował czas od kwietnia do czerwca 2022 roku.

Materiał empiryczny, zebrany w trakcie badań, został poddany transkrypcji oraz analizie, na podstawie której wyłoniono obszary tematyczne dotyczące związków badanych osób z naturą.

Doświadczenia związku z naturą w badaniach własnych

Kategoria I: Natura i miejsce

Wspinanie się na drzewo to budowanie relacji. Dopiero kiedy ostre gałązki podrapią twoje ręce, a brzuch otrze się o szorstką korę, kiedy poczujesz siłę pnia grubej brzozy i wciągniesz do nosa zapach jej liści, będziesz w stanie pojąć, jak bardzo musimy się troszczyć o drzewa.

M. Torgeby 2021, s. 150

Miejsce jest pojęciem budzącym zainteresowanie badaczy zajmujących się bardzo różnymi dziedzinami nauki, jak choćby: filozofią, geografą, ekonomią, socjologią, pedagogiką, architekturą czy etnologią. Rozpatruje się je w określonym kontekście, najczęściej związanym z życiem człowieka. Zdaniem Yi-Fu Tuana, „miejscem jest jakikolwiek stały przedmiot, który przyciąga naszą uwagę” (1987, s. 204). Jest to syntetyczna definicja stawiająca w centrum uwagi człowieka i jego percepcję rzeczywistości. Postrzegając miejsce jako zorganizowany świat znaczeń, Yi-Fu Tuan zwraca naszą uwagę na relację z miejscem, gdzie „przywiązanie głębokie, choć nieświadome, może pojawić się łatwo, wraz z poczuciem bezpieczeństwa i zaspokajania biologicznych potrzeb, z pamięcią zapachów i dźwięków, społecznych działań i przyjemności domowych, które gromadzą się z czasem (1987, s. 201).

Odkrywamy zatem miejsce, które staje się osobiste, bezpieczne, oswojone i istotne z uwagi na doświadczenia i wspomnienia z nim związane. Na nasze poczucie miejsca wpływa wiedza dotycząca podstawowych informacji dotyczących rodzajów miejsca. Czy jest ono naturalne? Czy zostało zbudowane przez człowieka? Jaka jest jego wielkość? Od jak dawna istnieje? Jaką ma historię? Jakie wspomnienia się z nim wiążą? Miejsce może zatem istnieć w świadomości zarówno zbiorowej, jak i indywidualnej, i stanowić pole, swoisty kontekst do doświadczeń siebie i innych.

W *Słowniku języka polskiego* znajdujemy takie określenie miejsca: jest to „prze-strzeń, którą można czymś zająć, czymś zapełnić” (<https://sjp.pwn.pl/szukaj/prze-strzen>) lub też „część jakiejś przestrzeni, na której ktoś przebywa, coś się znajduje lub odbywa” (<https://sjp.pwn.pl/szukaj/prze-strzen>). Łączy się zatem miejsce z czyjąś obecnością, dziejącymi się wydarzeniami, traktując je jako pojemny wycinek przestrzeni, którą można w jakiś sposób zagospodarować czy zapełnić. Przestrzeń i miejsce wydają się więc pozostawać w nierozzerwalnym związku. Zdaniem Marii Mendel (2006, s. 15), „o przestrzeni można myśleć jak o pewnej kompozycji miejsc”¹. Yi-Fu Tuan określa przestrzeń jako abstrakcyjny termin określający złożony zespół pojęć, gdzie człowiek przez samą swoją obecność podporządkowuje przestrzeń schematowi uwarukowanemu przez kulturę, w której żyje. „Każdy jest centrum własnego świata i otaczająca przestrzeń jest zróżnicowana zgodnie ze schematem jego ciała” (1987, s. 58). Człowiek i kultura, w której on żyje, jest miarą wyznaczającą kierunki, położenie i odległość w przestrzeni i stanowi jej główny punkt odniesienia.

Astrid Męczkowska podkreśla istotność miejsca jako „prze-strzeni doświadczania świata znaczącej dla procesów konstruowania tożsamości podmiotów” (2006, s. 39). Kim zatem jest człowiek świadomy siebie i jakie są jego relacje z miejscem? Pytanie to stanowi przyczynek do interdyscyplinarnego dyskursu dotyczącego wzajemnych związków człowieka i miejsca. W kontekście tego artykułu skupimy się na relacji człowieka i natury.

Miejsce natury w życiu współczesnego człowieka łączy się nierozzerwalnie z jego reminiscencjami z dzieciństwa, poszukiwaniem balansu między rosnącym postępem technologicznym i przeniesieniem wielu aktywności człowieka, w tym również społecznej sfery naszego życia, do przestrzeni cyfrowej, zwłaszcza w dotyczącej nas aktualnie rzeczywistości postpandemicznej. Miejsca nabierają dla nas znaczenia poprzez istotne doświadczenia z nimi związane. Natura może stać się obszarem, w którym mamy okazję doświadczać siebie w kontakcie z przyrodą. Jest to szczególnie związany zaistniały między osobą, miejscem i czasem, w którym mamy okazję do samorozwoju, wyciszenia, polisensorycznego doświadczania przyrody,

1 Warto w tym miejscu odwołać się do pedagogiki miejsca, jako obszaru badań i praktyki edukacyjnej, która zwraca naszą uwagę m.in. na wzrastającą rolę miejsca, jako najbliższej człowiekowi sfery prywatnej i publicznej, rozumianej w kontekście ekonomicznym, politycznym i pedagogicznym. Więcej informacji dotyczących pedagogiki miejsca znajdziemy m.in. w publikacjach Marii Mendel.

aktywności i odpoczynku (Godawa 2021, s. 43). Miejscami, w których toczy się życie współczesnego człowieka, są m.in.: dom rodzinny, placówki edukacyjne, zakłady pracy, sale o charakterze sportowym, sale zabaw, kina, teatry, środki transportu, przestrzeń natury (parki, lasy, skwery, place zabaw, góry, plaże, jeziora, łąki), również przestrzenie supermarketów, sklepów wielkopowierzchniowych, takich jak galerie handlowe, które w naszej kulturze stały się obiektami chętnie odwiedzanymi przez całe rodziny. Człowiek może doświadczać dużej stymulacji bodźcowej, która z jednej strony może wywoływać u niego sytuację przeciążenia, z drugiej jednak strony zwiększającą się potrzebę doświadczania kolejnych bodźców.

W zebranych narracjach można wyróżnić te dotyczące miejsca, natury i reminiscencji przeszłości. Związane są one z osobami znaczącymi, wspólnie spędzonym czasem i przyrodą. W przestrzeni opisywanej przez badane kobiety znajduje się miejsce na zapach, dotyk, bliskość, poczucie przynależności, intymność i miłość. Miejsca te są oswojone wrażliwością, obecnością bliskich osób, ich wzajemnymi relacjami i wspólnym byciem w naturze.

W moim ulubionym miejscu w przyrodzie jest leśna łąka i rośnie tam na uboczu drzewo bukowe, w tym miejscu w dzieciństwie zawarłam z moją przyjaciółką pakt przyjaźni. Kojarzy mi się ze spokojem, bezpieczeństwem, bliskością i obcowaniem z naturą [...] Mam z tego miejsca piękne wspomnienia, które zostaną w moim sercu na zawsze.

Plaża nad naszym polskim morzem to moje miejsce w naturze. Magiczna jest dla mnie również droga, która prowadzi na spotkanie z morzem. Morze kojarzy mi się będzie zawsze ze spacerami z babcią i dziadkiem i długimi, rodzinnymi piknikami.

Moim ulubionym miejscem na ziemi jest ogródek. Tutaj czuję się bezpiecznie, wśród moich bliskich, których kocham.

W dzieciństwie moim najlepszym miejscem do odpoczynku w naturze był ogród, a właściwie sad dziadków. Dziadek dbał i pilnował roślin, sadił nowe. To moje najlepsze wspomnienia z dzieciństwa, w tym miejscu, zielono, gdzie zawsze czekają na Ciebie, gdzie tak fantastycznie pachnie kwiatami.

Kategoria II: Natura jako przestrzeń relacji

Przyroda stała się moją ulubioną szkołą. Uczyłem się w niej innych przedmiotów niż szwedzki, matematyka i religia. Plan lekcji mógł wyglądać tak: wiszenie na gałęzi tak długo, jak długo wytrzymają ręce; upadek na ziemię; zaczepianie starszego chłopaka, potem szybka ucieczka i bijatyka; pływanie w morzu przy wysokich falach, sukces albo śmierć.

M. Torgeby 2021, s. 29

Scott D. Sampson (2016, s. 41) nazwał związek człowieka z naturą dziwacznym. Jego zdaniem, szukamy kontaktu z nią, kiedy chcemy pospacerować, pobiegać, popływać, spotkać się z innymi. Zbieramy robaki, kamienie, to, co wyrzuci morze, skamieliny, liczymy gatunki ptaków lub po prostu fotografujemy, co jest obecnie bardzo popularnym zajęciem. Blisko naszych siedlisk uprawiamy przydomowe ogródki, hodujemy kwiaty na balkonach. Coraz częściej poznajemy naturę w sposób jednostronny, korzystając z zapisów cyfrowych, które dają nam możliwość gromadzenia informacji o naturze bez wychodzenia z domu. Po przeciwnej stronie leży zaś zanieczyszczanie środowiska, masowa eksploracja naszej planety prowadząca do katastrofy klimatycznej. David Attenborough (2020, s. 258) wyraża pogląd, będący jednocześnie apelem, w którym przekonuje, że „nie wolno nam tracić nadziei [...] mamy wizję przyszłości i wiedzę na temat drogi, która nas do niej doprowadzi. Jeszcze nie jest za późno. Możemy wszystko naprawić, ograniczyć wpływ na przyrodę, zmienić kierunek rozwoju i przywrócić harmonijną relację z przyrodą”. Roger Scruton (2017, s. 388–390) jest zdania, iż „współczucie dla potrzeb ludzi obecnie żyjących może nas pchać do rozwijania, eksploataowania, a nawet niszczenia naturalnych zasobów. Pobożność natomiast wskazuje kierunek przeciwny. Nie pozwala nam naruszyć ukochanych krajobrazów ani zakłócić delikatnych ekosystemów, bez względu na to, jak bardzo niszczyliśmy istniejące interesy i potrzeby. [...] troska o dom, przy jednoczesnym życiu nie skromnym, ale umiarkowanym, nie skąpym, ale roztropnie hojnym, aby można było upiększać i odnawiać wspólnotę, z którą jesteśmy związani”.

Dla kontynuowania dalszych rozważań należy zwrócić uwagę na termin relacja, który jest kluczowy dla określenia związków człowieka z naturą. Relacja (łac. *relatio* – „stosunek, odnoszenie”) to pojęcie niosące z sobą wielowiekową historię, sięgającą do czasów Arystotelesa. Relacje, zdaniem U. Ostrowskiej (2006, s. 179), możemy rozpatrywać w czterech następujących kategoriach:

- człowiek ujmowany w relacji do samego siebie, czyli układ między dwoma sprzężonymi ze sobą aspektami jaźni (*self*): „między” ja subiektywnym (*I*) i zrelatywizowanym (*Me*);
- człowiek ujmowany w relacji do drugiego człowieka: układ „ja–drugi/inny”;
- człowiek ujmowany w relacji do innych ludzi, do zbiorowości społecznych: układ „ja–grupa/inni”;
- zbiorowości społeczne/społeczeństwa/narody we wzajemnych relacjach między sobą: układ „zbiorowość społeczna–zbiorowość społeczna”.

Rozpatrując relację w paradygmacie filozoficznym, możemy stwierdzić za E. Levinas (1991), że relację z drugim człowiekiem stanowi dyskurs, a dokładniej rzecz ujmując, odpowiedź lub odpowiedzialność, którą postrzega się jako rzeczywistą relację, ponieważ prawdziwą więź z ludźmi zawiązuje się tylko jako odpowiedzialność.

Budowanie więzi pomiędzy człowiekiem i naturą powinno zostać zainicjowane przez osoby znaczące już w dzieciństwie. Proces taki wymaga umożliwienia

dzieciom swobody i częstej zabawy, a także okazji do doświadczania świata w środowisku dzikiej przyrody w najbliższej okolicy. Dziecięce zabawy w środowisku naturalnym są podstawą zdrowego rozwoju dziecka. Zdaniem S.D. Sampsona (2016), dzieci, które regularnie bawią się w przestrzeni poza domem, mają lepiej rozwiniętą motorykę (w tym równowagę, koordynację ruchową i zwinność) w porównaniu z dziećmi przebywającymi w domu. Zabawy w przestrzeni natury pomagają im w rozwijaniu świadomości siebie i miejsca poprzez przyzwolenie na doświadczanie zarówno własnej niezależności, jak i współzależności. Zabawa na podwórku przewyższa domowe alternatywy, wspomagając rozwój poznawczy, emocjonalny i moralny.

Współczesny człowiek, borykający się z problemami cywilizacyjnymi XXI wieku, takimi jak pandemia COVID-19, wojna i kryzys ekonomiczny, potrzebuje nawiązania głębokiej relacji z przyrodą, dzięki której może zyskać poprawę ogólnego dobrostanu. Przebywanie w przestrzeni natury pozwala na redukcję stresu, doświadczanie stanu wyciszenia i relaksu, oddziałuje na nasze zdrowie psychiczne i fizyczne (Simonienko 2021, Godawa 2021).

Narracje badanych kobiet pozwoliły przyjrzeć się ważnym miejscom w naturze, które respondentki opisywały w sposób emocjonalny i wskazujący na istotną w ich życiu relację z przywoływanym miejscem.

Siedem źródeł, to dawniej dzika polana z płytkim jeziorkiem, z którego wybijało siedem źródełek, które przechodziły w strumyk płynący przez las. Jest to miejsce, w którym można wspaniale spędzić czas z przyjaciółmi, odpocząć i delektować się ciszą. W niedzielę to miejsce tętni życiem, gdyż dużo osób wybiera się tam na spacer lub wycieczki rowerowe. Niezwykłym widokiem jest las i niebo odbijające się w gładkiej tafli wody.

W drodze do parku idzie się przez las, w którym znajduje się staw. Najbardziej lubię leżeć na słońcu, opalać się, słuchać ciszy i oglądać zieleń.

Moje miejsce w naturze to mały skrawek zieleni, który jest działką nr 85. Najlepszym elementem tego miejsca jest skrawek trawy pod ogromną cześćnią, która daje tam idealną ilość cienia.

Moim ulubionym miejscem była hałda. Najwyższy punkt w okolicy domu, z którego widać wszystko: okoliczne ciemnozielone lasy, piękne kolorowe pola rzepaku i pszenicy układające się w piękne, symetryczne pasy. Cudowne miejsce, gdzie mogłam usiąść z psem i w ciszy obserwować naturę.

Moje miejsce w naturze to polana z widokiem na góry, cisza, spokój, słońce i lekki wiatr.

W moim miejscu panuje kompletna ciemność i są tam piękne gwiazdy na niebie.

W mojej rodzinnej miejscowości znajdują się stare, zbytłkowe powojenne budynki. Panuje tam kompletna cisza, nie ma ludzi czy samochodów. Można tam zapalić ognisko i odpocząć, najzwyczajniej wyłączyć myślenie na jakiś czas. W tle słyhać jedynie szum drzew.

Kategoria III: Natura jako przestrzeń inkluzji

Życie to nie prosta i szybka autostrada. To kamienista leśna ścieżka pełna wystających korzeni, biegnąca przez chwilę płasko, ale zaraz pod górę i w dół, przez rzekę, albo jakieś mokradła.

M. Torgeby 2021, s. 140

Inkluzja jest terminem powszechnie stosowanym np. w edukacji i oznacza włączenie czegoś, a ponadto stosunek zachodzący między dwoma zbiorami, z których jeden zawiera się w drugim (<http://www.sjp.pwn.pl/sjp/inkluzja>). Termin ten może znaleźć zastosowanie również we włączaniu człowieka do natury, ponieważ sama przestrzeń natury stanowi zbiór, w którym zawierają się ludzie wraz ze stworzoną przez siebie kulturą.

Trudno określić ramy czasowe włączania człowieka do natury, tym bardziej że może ono następować na różnych etapach jego życia. Dorosły człowiek ma do dyspozycji liczne możliwości związane z uprawianiem sportów outdoorowych, *shinrin-yoku*², spacerowaniem w przestrzeniach zielonych, górskimi wyprawami, uprawianiem przydomowego ogródka i in. Dzieci, szczególnie w wieku przedszkolnym i wczesnym wieku szkolnym, powinny spędzać jak najwięcej czasu na zabawach outdoorowych i przebywaniu w przestrzeniach zielonych, dlatego też edukacja szkolna powinna zostać, choć częściowo, przeniesiona z sal lekcyjnych do ogrodów, parków czy lasów. Tego typu organizacja zajęć byłaby milowym krokiem w kierunku pogłębiania dziecięcej przyjaźni z naturą. Niestety, dzieje się tak najczęściej w przedszkolach i szkołach leśnych oraz szkołach eksperymentalnych. Nastawienie na polisensoryczne doświadczenie świata dotyczy najczęściej pasjonatów edukacji outdoorowej. Musimy pamiętać o tym, że dziecko uwrażliwione na potrzeby natury, czujące się jej częścią, stanie się wrażliwym dorosłym, a więc będzie troszczyć się o naszą planetę, pozostawiając jej dziedzictwo przyszłym pokoleniom (Godawa 2021).

Zarówno nasze wczesne doświadczenia związane z przebywaniem w przestrzeni przyrody, zabawami w błocie, układaniem patyków, wspinaniem się na drzewa, spacerami z bliskimi, piknikami, pielęgnowaniem przydomowego ogródka czy

2 *Shinrin yoku* („kąpiele leśne”) – zażywanie kąpeli leśnych polega na zanurzeniu zmysłów w substancji o szczególnych właściwościach – atmosferze obszarów leśnych.

jazdą rowerem po parku, jak i bycie w naturze jako osoby dorosłe, są bardzo ważne z punktu widzenia osobniczego, jak i pokoleniowego. Jako ludzie przekazujemy sobie miłość, uważność i potrzebę bycia w naturze, a co równie ważne, dbałość o nią. Jak pokazują przytoczone narracje, wspominamy ten czas jako ważny i znaczący dla naszego rozwoju. Potrzeba inkluzji z naturą dla harmonijnego i zrównoważonego życia wydaje się coraz bardziej znacząca dla człowieka XXI wieku.

Poniżej przedstawiono fragmenty narracji badanych kobiet, które nawiązują do natury jako miejsca inkluzji, łączącego w sobie wczesne doświadczenia z dzieciństwa, jak również obrazy z terażniejszości. W narracjach pojawiają się osoby znaczące z kręgu rodziny i/lub przyjaciół, które są współuczestnikami opisywanych miejsc i wydarzeń.

Góry wprowadzają mnie w stan spokoju i relaksu. Pierwszy raz przyjechałam tu z rodzicami i siostrą, teraz jeżdżę również z narzeczoną i znajomymi.

Nowe przygody i zwiedzanie ciekawych miejsc, wywołują we mnie nową energię do życia.

Miejscem, w którym czuję się bezpieczna, jest pagórek nazywany u nas w domu Dzielcem. Do dnia dzisiejszego miejsce to sprawia, że odpoczywam. W dzieciństwie wraz z moją siostrą i rodzicami chodziliśmy tam na spacer. Mam bardzo dużo wspomnień z dzieciństwa związanych z tym miejscem, dużo czasu spędzonego z rodziną, może dlatego tak często tam wracam.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania stanowią jedynie przyczynek dociekań naukowych, w wyniku których będziemy mogli szerzej opisywać związki człowieka z naturą, ich znaczenie w reminiscencjach z dzieciństwa, terażniejszości i planach na przyszłość badanych osób. W narracjach badanych kobiet przyroda powiązana jest z emocjami, osobami znaczącymi w ich życiu, miejscami ważnymi w ich dzieciństwie i dorosłym życiu. Natura pojawia się zarówno jako tło wydarzeń, jak i przestrzeń sprzyjająca integracji zarówno z innymi ludźmi, jak i z sobą samym. „W efekcie narastających z czasem, antropogenicznych przeobrażeń biosfery zasoby przyrodnicze, z którymi wkroczyliśmy w trzecie tysiąclecie, są znacznie uboższe niż te sprzed 100 lat” (Symonides 2014, s. 52). Ogólnoświatową zmianę w mentalności współczesnego człowieka, zwaną powrotem do natury, można uznać za fenomen XX wieku. Przejawia się ona z jednej strony w trosce o znikające bezpowrotnie zasoby przyrody, od których istnienia zależy życie następnych pokoleń, a z drugiej strony, w tęsknocie za ciszą i ukojeniem, jakie daje obcowanie z przyrodą” (Zaręba, 2000, s. 30). Obcowanie z naturą stanowi zatem bardzo bogate pole do badań w wielu kwestiach, jak chociażby: czas wolny, edukacja dzieci i dorosłych,

sport, rozwój osobisty, terapia i rehabilitacja, turystyka, budownictwo i inne. Znajdujemy się w trakcie przemian, w których znacząca jest nasza świadomość ekologiczna³. Oznacza ona nie tylko zrozumienie i wiedzę o wzajemnych relacjach między człowiekiem a przyrodą, antropogennych zagrożeniach dla środowiska przyrodniczego i potrzebie jego ochrony, lecz także poczucie trwałej przynależności do natury oraz okazywanie jej szacunku (Górka, Poskrobko, Radecki 2001, s. 52–56).

Bibliografia

- Adamski F. (2003). *Kultura*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Pilch T. (red.). T. III: G–Ł. Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Attenborough D. (2021). *Życie na naszej planecie. Moja historia, wasza przyszłość*. Surniak P. (tłum.). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Godawa J. (2021). *Zielona inkluzja, czyli o relacji człowieka z przyrodą, outdoor education i leśnej bajce*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Górka K., Poskrobko B., Radecki W. (2001). *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- <http://www.sjp.pwn.pl/sjp/inkluzja> (otwarty 5.05.2022).
- <https://www.sjp.pwn.pl/szukaj/przestrzen> (otwarty 30.04.2022).
- <https://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/swiadomosc-ekologiczna> (otwarty 15.09.2022).
- https://www.researchgate.net/publication/290818656_BIOFILIA_-_TEORIA_I_PRAKTYKA_PROJEKTOWA (otwarty 14.09.2022).
- Józefów-Czerwińska B. (2017). *Zabobonem nazywano... O wierzeniach, wartościach i dawnych przekonaniach mieszkańców polsko-białoruskiego pogranicza w ich związkach z przeszłością*. Warszawa: Wydawnictwo Trzecia Strona.
- Levinas E. (1991). *Etyka i nieskończony. Rozmowy z Philippem Nemo*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej.
- Louv R. (2008). *Ostatnie dziecko lasu. Jak uchronić dzieci przed zespołem deficytu natury*. Rogozińska A. (tłum.). Warszawa: Mamania, Grupa Wydawnicza Relacja.
- Mendel M. (2006). *Pedagogika miejsca i animacja na miejsca wrażliwa*. W: *Pedagogika miejsca*. Mendel M. (red.). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.

3 Świadomość ekologiczna – jest postawą człowieka, cechującą się odpowiedzialnością za stan środowiska przyrodniczego, która powinna wynikać z rzetelnej wiedzy i determinacji do jego zachowania w stanie pierwotnym. Wyznacznikiem świadomości ekologicznej jest szacunek do przyrody, przestrzeganie zasad ochrony przyrody, przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska. Wiedza ekologiczna, czyli znajomość zależności i praw rządzących przyrodą pozwala na jej efektywną ochronę i pozwala uniknąć katastrof ekologicznych. Pozwala również zrozumieć wpływ rolnictwa i przemysłu na środowisko i zdrowie człowieka (<http://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/swiadomosc-ekologiczna>)

- Męczkowska A. (2006). *Locus educanti. Wokół problematyki miejsca w refleksji pedagogicznej*. W: *Pedagogika miejsca*. Mendel M. (red.). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.
- Modrzewski B., Szkołut A. (2014). *Biofilia – teoria i praktyka projektowania*, *Naukowy Klub Architektury Biocity*. Warszawa: Fundacja Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej.
- Ostrowska U. (2006). *Relacje interpersonalne w edukacji*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Pilch T. (red.). T. V: R–St. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Sampson S.D. (2016). *Kalosze pełne kijanek. Jak dzięki rozwijaniu miłości do przyrody wychowywać kreatywne, odważne i odpowiedzialne dziecko*. Żywina J. (tłum.). Białystok: Wydawnictwo Vivante.
- Scruton R. (2017). *Zielona filozofia – Jak poważnie myśleć o naszej planecie*. Grzeorczyk J., Wierzchosławski R.P. (tłum.). Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Simonienko K. (2021). *Terapia lasem w badaniach i praktyce*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM.
- Symonides E. (2014). *Ochrona przyrody*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Szruc J. (2018). *Społeczeństwo wobec przyrody – związki przyrody z człowiekiem w zwyczajach ludowych w Polsce i wybranych krajach Europy*. „Przegląd Przyrodniczy”. T.XXIX, nr 4.
- Thoreau H.D. (2020). *Walden, czyli życie w lesie*. Cieplińska H. (tłum.). Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Torgeby M., Torgeby F. (2021). *Pod gołym niebem. Żyj w rytmie natury*. Wojciechowska E. (tłum.). Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”.
- Tuan Yi-Fu (1987). *Przestrzeń i miejsce*. Morawińska A. (tłum.). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Włodarczyk E. (2003). *Kultura*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 2: G–Ł. Różycka E. (red.). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Zaręba D. (2000). *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.